

TÜRKİYE-NATO İLİŞKİLERİNİN AHLAKİ ZEMİNİNİ KURMAK

FOUNDING THE ETHICAL BASIS OF TÜRKİYE-NATO RELATIONS

Mustafa ATATORUN¹

Öz

Bu çalışma, Türkiye'nin karşılaştığı askeri güvenlik tehditlerini NATO ilişkileri çerçevesinde ele alıp, ahlaki boyutta tartışmayı amaçlamaktadır. Tartışmanın ahlaki zeminini, egemen devletlerin ortak çıkarlar ve değerler etrafında bir araya gelerek toplum/topluluk oluşturabildiklerini iddia eden Uluslararası Toplum (İngiliz Okulu) kuramının çoğulcu etik yaklaşımı teşkil etmektedir. Ortak çıkar ve değerlerin devletler arası ilişkilere bir çeşit düzen ve istikrar getirdiğini savunan bu yaklaşım, devletlerin bir arada var olmasını, eşit egemenlik ve bağımsızlık haklarının karşılıklı tanınmasına bağlamaktadır. "Tanıma" olarak adlandırılan bu norm, burada hukuken tanıma şeklinde değil; pratik boyutunda egemenlik haklarına ve bağımsızlığa saygının gereklerini yerine getirme olarak alınmıştır. Her bir devletin çıkarına olan tanıma normuna bağlılık, barışçıl bir uluslararası ahlaki düzenin anahtarı görülmektedir. Makalede NATO, savunma ve güvenlik amacına/işlevine yönelik daha dar anlamda çoğulcu bir toplum/topluluk olarak; Türkiye'nin askeri güvenlik sorunları ise, ilişkileri belirleyen güçlü bir faktör olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'nin askeri güvenlik sorunlarının yol açtığı önde gelen bazı NATO müttefikleriyle olan gergin ilişkilerde çoğulcu etiğin tanıma normunun yeri sorgulanmakta ve belli başlı NATO üyelerinin, Türkiye'ye askeri güvenlik tehdidi teşkil eden bir takım sorunlara yaklaşımlarında tanıma normuna aykırı tutum ve davranışlarda buldukları öne sürülmektedir. Ayrıca çalışmada, NATO-Türkiye arasındaki ilişkilerin ahlaki zeminin üyelerin tanıma normuna riayetiyle mümkün olabileceği savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, NATO, Uluslararası Toplum, Çoğulcu Etik

Abstract

This study aims to examine the military security threats Türkiye has encountered, within the frame of NATO relations and to discuss it ethically. Pluralism in the International Society Theory (The English School) which suggests that sovereign states can build a community/society by gathering around common interests and values, constitutes the ethical basis of the argument. This approach, asserting that common interests and values bring a kind of order and stability into interstate relations, attributes coexistence of states to equal sovereignty and independency rights. Here, this norm, called "recognition" is taken as meeting the practical requirements of sovereignty rights and respect for independency, but not just by law. The commitment to recognition norm, which is for the benefit of each state, is the key for a peaceful international order. In the article, NATO is dealt with as a pluralistic community/society in the stricter sense, which is devoted to defence and security mission, and Türkiye's military security issues are considered as a strong factor determining the relations. Accordingly, the place of the recognition norm of pluralism in Türkiye's strained relations with leading NATO members, caused by its military security issues, is questioned. It is claimed that the approaches of certain NATO members towards Türkiye's a set of problems posing military security threats, contains attitudes and behaviours at odds with the recognition norm. Also, it is advocated that the ethical basis of the relations between NATO and Türkiye can only be possible with conformity of the members to the recognition norm.

Keywords: Türkiye, NATO, International Society, Pluralism.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, matatorun@gmail.com,
Orcid: 0000-0003-1465-8391

1. Giriş

İki Dünya Savaşı arasında, tek başına liberal değerler, demokrasi, uluslararası hukuk ve kurumların yeni bir savaşı önlemede başarısız olmasıyla, ulusal güvenlik veya devlet güvenliği, askeri güvenlikle birlikte uluslararası siyasetin önceliği olmuştur (Baldwin, 2007: 100-101). Soğuk Savaş yılları da, dünyanın iki kutuplu siyasi yapısı ve askeri nükleer teknolojinin hızla gelişmesi nedeniyle askeri güvenliğin uluslararası siyasete hakim olduğu bir dönemdi. Bu dönemde, sıcak savaş ve nükleer savaş tehlikesi askeri güvenliği sürekli gündemde tutarak, kutuplar arasında silahlanma yarışına yol açtı (Bakınız: Buzan, 1984). Soğuk Savaş'ın sonuna gelindiğinde ise, bu geleneksel güvenlik algısı parçalanmış ve askeri güvenliğin yanı sıra başka sektörler de güvenlik² bağlamında değerlendirilmeye başlanmıştır. Artık devlet için, kurumsal istikrar, hükümet sistemi ve ideolojiyi içine alan siyaset; ulusal kültür ve kimliğin sürdürülebilirliğini ifade eden toplum; devlet gücü ve ulusun refahının bağlı olduğu ekonomi, yerel ve küresel yaşam alanlarının muhafazası anlamında ekoloji sektörlerinin de güvenlikle ilişkilendirilmesi söz konusu olmuştur (Buzan, 1983: 73-92; Ullman, 1983). Başka bir ifadeyle güvenlik, askeri – dar anlamın dışına çıkarak genişlemiş; yasa dışı göç, iklim değişikliği ve diğer ekolojik felaketler, bulaşıcı hastalıklar ve ekonomik krizler devletlere büyük zararlar verebildiği için birer güvenlik tehdidi olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar ulusal güvenliğe tehdidin kaynakları çoğalmış olsa da, devletler için askeri tehdit en fazla ciddi alınan olmuştur (Walt, 1991: 213).

Soğuk Savaş sonrası için realist değerlendirmeler askeri güvenliğin önemini azalmayacağına yöneliktir. Örneğin John Mearsheimer, askeri çatışma veya güç kullanma ihtimalinin çok kutuplu ve askeri güç dengesizliklerinin görüldüğü Soğuk Savaş sonrası dönemde daha fazla olacağını iddia etmiştir (Mearsheimer, 1990). Hangi kutuplu sistemin askeri bakımdan daha güvensiz olacağı tartışması bir yana, gerçekte Soğuk Savaş sonrasında askeri tehdit gerçekliğinin ortadan kalkmadığı, ve dolayısıyla askeri güvenliğin önemini yitirmediği söylenebilir. Zira bu dönemde, Hindistan-Pakistan, İsrail-Lübnan, Azerbaycan-Ermenistan ve bazı Afrika ülkeleri arasında savaşlar yaşanmıştır. Bununla birlikte, Balkanlar'ın, Afrika'nın, Kafkasya'nın, Orta Doğu ve Asya'nın çeşitli ülkeleri arasında yaşanan iç savaşlar, siyasi, ekonomik ve toplumsal güvenliğin konusu olmakla beraber, bir taraftan da dış müdahaleler ve askeri güç gerektiren boyutlarıyla askeri güvenlikle de ilişkilendirilebilirler. Hatta, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yaşanan 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra dünyada artışa geçen terörizm, Afganistan ve Irak işgalleri, hala günümüzde de devam eden Suriye ve Libya gibi ülkelerdeki iç savaşlar, askeri müdahaleler, vekalet savaşları, kara ve denizlerdeki jeopolitik gerilimler askeri güvenliğin önemini artıran gelişmeler olmuştur. Son olarak, bir yönüyle NATO'nun (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) yayılmacılığıyla da ilişkilendirilen, Ukrayna ve Rusya arasında patlak veren savaş, Avrupa'da askeri çatışma tehdidinin yeniden doğmasına yol açtı.

Askeri güvenliğin öneminden bir şey kaybetmemesi NATO'nun önemini de devam etmesi anlamına gelmektedir. Çünkü NATO, ABD öncülüğünde demokratik ve kapitalist Batı Bloku ülkelerinin, özellikle de Avrupa kıtasındakilerin kolektif güvenliğini ve savunmasını sağlamak için kurulmuş siyasi ve askeri bir örgütlenmedir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ve nükleer savaş tehlikesinin azalmış olması NATO için yeni misyon belirleme şartını doğurmuştur. Bu doğrultuda NATO, önce güvenliğin bağlamını genişleterek, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörleri de İttifak'ın savunma gündemine eklemiştir. Fakat, 11 Eylül terör saldırıları NATO içinde askeri güvenliğin yeniden güçlü bir şekilde öne çıkmasını sağladı (NATO, 2006: 18-20). "Uluslararası terörizm" olarak ifade edilen bu yeni olgu, devlet dışından, yani silahlı örgütlerden de tehdidin gelebileceğini göstermiştir. Buna göre, askeri güvenlik kavramının kapsamı genişlemiş olmaktadır (Aydın, 2005: 4). Uluslararası terörizm tehdidi, askeri bir güvenlik örgütü olarak NATO'nun varlık nedeninin devam etmesine katkı vermenin yanında, NATO'nun, Avrupa-Atlantik bölgesi dışında da varlık göstermesinin önünü açmıştır.

Güvenlik algılamalarındaki genişleme Türkiye için de geçerli olmakla birlikte, askeri güvenlik konuları hem Soğuk Savaş'ta, hem de Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin öncelikli gündemi olmaya devam etmiştir. Çünkü her iki dönemde de Türkiye neredeyse kesintisiz biçimde çeşitli askeri güvenlik tehditleriyle karşı karşıya

² Soğuk Savaş döneminin güvenlik analizlerinin merkezinde devlet güvenliği/ulusal güvenlik olmuştur. Fakat Soğuk Savaş'tan sonra, insan/birey, grup, uluslararası sistem, biyosfer gibi daha farklı birimlerin güvenliği analizlerin merkezinde yer almaya başlamıştır (Bakınız: Rothschild, 1995: 55).

kalmıştır. Soğuk Savaş yıllarında hem Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) tehditkar talepleri ve işgal tehlikesi, Kıbrıs'ta Yunanistan ve adadaki Rumlarla yaşanan gerginlik ve çatışma, hem de ülke bütünlüğünü hedef alan ASALA (Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu), PKK (Kürdistan İşçi Partisi) ve onunla bağlantılı, Suriye'de faaliyet gösteren PYD (Demokratik Birlik Partisi), YPG (Halk Savunma Birlikleri) ve SDF (Suriye Demokratik Güçleri), ayrıca FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) gibi terör örgütlerinin saldırıları, bazı bölge ülkeleri ve hatta bazı NATO üyeleri tarafından doğrudan veya dolaylı yollardan desteklenmeleri, Türkiye'nin askeri güvenlik sorunlarını teşkil etmiştir/etmektedir. Soğuk Savaş'tan sonra da devam eden PKK terörüne, zaman içinde YPG, PYD, SDF, El-Kaide ve IŞİD/DAEŞ (Irak ve Şam İslam Devleti) gibi başka terör örgütlerinin saldırıları eklenmiştir. Ayrıca, Yunanistan ile zaman zaman yükselmekle beraber Ege Denizi ve Kıbrıs'taki siyasi ve askeri gerginlikler de devam etmiştir. Kısaca, Türkiye'nin askeri güvenlik ile ilgili sorunları Soğuk Savaş dönemiyle sınırlı olmayıp, öncesinde de var olan ve halen daha devam eden bir sürece sahiptir.

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Sovyet tehdidi ile yüz yüze gelmiştir. SSCB Türkiye'den toprak talebinin yanı sıra, Türk boğazlarında üs talebinde bulunarak bölgedeki etkisini artırmak istemiştir. Soğuk Savaşın askeri güvenlik tehditlerinin şiddetli hissedildiği bu zaman zarfında ABD'ye yaklaşan Türkiye, 1947 yılında Truman Doktrini kapsamına alınarak, ABD'den yardım görmeye başlamıştır (Tellal, 2005: 499-509). Nihayetinde Türkiye, 1952'de, NATO'ya üye olarak Batı Blokunda yerini almıştır. Esasında Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sadece Sovyet tehdidiyle ilişkili değildir. Bu adımı 18. Yüzyıla kadar uzanan Batılılaşma hikayesinin bir durağı olarak görmek daha doğru olur. Türkiye'nin devamı olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi elitleri kendilerini Avrupalı fikir ve değerlere açarak, Batılılaşma da denilen bir modernleşme çabası içine girmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa devlet sistemine girişi bu sayede gerçekleşmiştir. 18. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti Avrupa devletleri ile eşitlik temelinde ilişki kurmaya başlamıştır. Bu da, ilişkilerde karşılıklılık ve diplomasi üzerine inşa edilen bir uluslararası hukukun gelişmesine yol açarak, 1856 Paris Antlaşmasıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun bir Avrupa devleti olduğu kabul edilmiştir (Karaosmanoğlu, 2000: 204-205). Türkiye'nin liberal değerleri ve Batı odaklı politikaları benimsemesinin kökleri, Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yakınlaşma siyasetine dayanmaktadır. Osmanlı Devleti, Avrupalı devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen ilkeleri benimseyerek gelişen bu yakınlaşma siyaseti sayesinde, Avrupa devlet sistemine girmiştir (Bakınız: Naff, 1984).

Türkiye'nin Truman Doktrinini ve Amerikan yardımını kabul etmesine rağmen, sonrasında NATO'ya yaptığı üyelik başvurusu reddedilmişti. Ancak, Kore Savaşı'nı NATO üyeliği için bir fırsat gören dönemin siyasetçileri ABD'ye destek olmak amacıyla Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesine karar verdiler. Uluslararası toplumu temsilen Birleşmiş Milletler'in (BM) de müdahaleye katılım çağrısı yaptığı bu savaşa Türkiye'nin müdahil olması, Türkiye'ye NATO'nun kapılarının açılmasında etkili oldu (Erhan, 2005a: 545-550). Osmanlı'nın son döneminde Avrupa'ya yakınlaşarak başlayan Batıcılık siyasetinin, Cumhuriyet döneminde daha da güçlendiği görülmektedir (Karaosmanoğlu, 2000: 204). Çünkü Cumhuriyet'in kurucu elitleri Batılılaşmayı ve Batıcı dış politikayı, Türkiye'nin uluslararası sistemde var olabilmesinin ana koşulu olarak görmüşlerdir (Zarakol, 2011: 143). O yüzden de, Cumhuriyet'in ilanından itibaren "*Batı'yla bağlayıcı ilişkiler tesis etme*", dış politikanın temel ilkesi haline gelmiştir (Karpat, 2012: 162). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde Avrupa merkezci Batılılaşma anlayışı, yerini ABD merkezli Batılılaşmaya bırakmıştır (Bora, 2002: 150-152). Truman Doktrini'nin kabulüyle ve akabinde NATO üyeliği ile birlikte Türkiye, aktif Amerikancılık siyasetini benimsemiştir (Balci, 2013: 79-81). Türkiye'nin NATO üyeliği Batılılaşmanın devamı niteliğinde olup, o gün için ABD'nin öncülük ettiği Batılı uluslararası toplumdan kopmamak üzere atılan bir adım olarak da okunabilir.

Türkiye'nin tarihi olarak var olan ve Cumhuriyet döneminde güçlenerek devam eden Batılılaşma siyasetiyle, Soğuk Savaş'ın daha başında karşı karşıya geldiği Sovyet tehdidine karşı askeri güvenliğini sağlama amacının üst üste gelmesi, ona NATO üyeliğini getirmiştir. Böylece Türkiye, siyasi, askeri ve ekonomik açılardan kendinin güvende olacağını düşündüğü Batı sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Fakat çok uzun zaman geçmeden Türkiye, "Batıya aidiyetin" ve bağlılığın, güvenliğini garanti altına alan "konforlu" bir siyasi ortamı beraberinde getirmediği gerçeğiyle yüz yüze geldi. 1960'larda Kıbrıs meselesinden başlayarak, ayrılıkçı terörizm gibi kendi ulusal güvenliği ile ilgili belirli konularda, başta ABD olmak üzere, NATO içindeki bazı müttefikleriyle, günümüzde de devam eden ciddi anlaşmazlıklar ve gerginlikler yaşamaya başlamıştır. Türkiye, daha Soğuk Savaş döneminde başlayan ABD şüpheliği ve karşıtlığına rağmen NATO'da kalmaya devam

etmiştir. Ancak Soğuk Savaş'tan sonra Türkiye, özellikle kendi bölgesinde ABD ve NATO'dan bağımsız, çok taraflı politikalar izlemeye başlamıştır (Bakınız: Türkmen, 2010; Oğuzlu, 2013).

Bu çalışma, Türkiye'nin karşılaştığı askeri güvenlik tehditlerini NATO ilişkileri çerçevesinde ele alıp, ahlaki boyutta tartışmayı amaçlamaktadır. Tartışmanın ahlaki zeminini, egemen devletlerin ortak çıkarlar ve değerler etrafında bir araya gelerek toplum/topluluk oluşturabildiklerini iddia eden Uluslararası Toplum (İngiliz Okulu) kuramının çoğulcu etik yaklaşımı teşkil etmektedir. Ortak çıkar ve değerlerin devletler arası ilişkilere bir çeşit düzen ve istikrar getirdiğini savunan bu yaklaşım, devletlerin bir arada var olmasını, eşit egemenlik ve bağımsızlık haklarının karşılıklı tanınmasına bağlamaktadır. "Tanıma" olarak adlandırılan bu norm, burada hukuken tanıma şeklinde değil; pratik boyutunda egemenlik haklarına ve bağımsızlığa saygının gereklerini yerine getirme olarak alınmıştır. Her bir devletin çıkarına olan tanıma normuna bağlılık, barışçıl bir ahlaki düzenin anahtarı görülmektedir. NATO, savunma ve güvenlik amacına/işlevine yönelik daha dar anlamda çoğulcu bir toplum/topluluk olarak; Türkiye'nin askeri güvenlik sorunları ise, ilişkileri belirleyen güçlü bir faktör olarak ele alınmaktadır. Makalede, Türkiye'nin askeri güvenlik sorunlarının yol açtığı önde gelen bazı NATO müttefikleriyle olan gergin ilişkilerde çoğulcu etğin tanıma normunun yeri sorgulanmakta ve belli başlı NATO üyelerinin, Türkiye'ye askeri güvenlik tehdidi teşkil eden bir takım sorunlara yaklaşımlarında tanıma normuna aykırı tutum ve davranışlarda buldukları öne sürülmektedir. Ayrıca çalışmada, NATO-Türkiye arasındaki ilişkilerin ahlaki zeminin üyelerin tanıma normuna riayetiyle mümkün olabileceği savunulmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle NATO'nun çoğulcu bir uluslararası toplum olduğu açıklanacak, daha sonra Türkiye'nin askeri güvenlik sorunları bağlamında NATO ilişkilerinin çoğulcu etik perspektifte nasıl görüldüğü resmedilecektir. Son olarak ise, ilişkilerin ahlaki zemininin nasıl kurulabileceği tartışılacaktır.

2. Çoğulcu Bir Uluslararası Toplum Olarak NATO

Uluslararası Toplum kuramı, uluslararası ilişkileri "*devletler toplumu veya uluslar ailesi veya uluslararası topluluk hakkında bir düşünce geleneği*" olarak görmektedir (Wight, 2019: 38). Temel olarak ise, "*devletlerin etkileşimleri sonucu oluşturdukları ve bir arada buldukları ortamı incelemekle ilgilenir*" (Zara, 2020: 89). Bu bakımdan diğer kuramlardan ayrışsa da, Uluslararası Toplum yaklaşımı, realizmin devletler arasındaki ilişkilerin anarşik olduğu iddiasını kabul etmektedir. Yani, devletler arasında ortak bir otoritenin varlığından söz edilemez. Fakat bu anarşik durum, tamamen bir düzensizlik anlamına da gelmez (Wight, 1978: 105). Uluslararası Toplum anlayışı, devletler arası ilişkilerde belirli bir düzenin var olduğunu ileri sürmektedir. Düzen, "toplum" ifadesinin içinde yer almaktadır. Burada, kuramın önde gelen isimlerinden Hedley Bull'un tanımlamasına yer vermek isabetli olacaktır:

"Bir devletler toplumu (veya uluslararası toplum), belirli ortak çıkarların ve ortak değerlerin bilincinde olan bir grup devletin, kendilerini diğerleriyle olan ilişkilerde ortak bir takım kurallara bağlı olduklarını düşünmeleri ve ortak kuruluşların işleyişine katılmaları bakımından bir toplum oluştururlar" (Bull, 2002: 13, çeviri bana aittir).

Bull'un tanımlamasından anlaşıldığı üzere; kurum ve kurallarıyla belirli bir düzeni ifade eden uluslararası toplum, üyelerinin ortak çıkar ve değerleri üzerinde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, devletlerin kendilerinden üstün başka bir otoriteyi tanımayan, egemen siyasi otoriteler olduğunu belirtmek gerekir. Uluslararası topluma giden yolda, öncelikle her bir devletin, kendisi için hak gördüğü başka bir otoriteden bağımsız olma iddiasını, diğer devletler için de geçerli olduğunu tanıması gerekir (Wight, 1977: 23). Karşılıklı tanıma anlamına gelen söz konusu toplumsal norm ve pratik, kimlik ilişkisi için temel oluşturur. Bir başka ifadeyle tanıma, uluslararası toplumun oluşumunda atılan ilk adımdır. Daha sonra, ticaret, seyahat özgürlüğü veya sadece istikrar ihtiyacı gibi asgari ortak çıkarlar, toplumun oluşmasında etkili olur (Dunne, 2010: 143-144). Alan James'e göre, bütün uluslararası toplumlar şu üç özelliği taşırlar: Üyelerinin çoğulluğu, diplomasi yoluyla aralarında var olan iletişim ve uydukları belirli kurallar. Bağlı oldukları söz konusu üç özellik sayesinde devletler, herhangi bir kaos olmaksızın bir arada yaşamayı başarabilmektedirler (James, 1978: 97-102).

Siyasi-ahlaki bir norm olan "tanıma normu", uluslararası kolektif güvenliğin kalbinde yer almaktadır. Devletler toplumunun güvenliğini ifade eden kolektif güvenlik için, uluslararası toplumun üyesi olan devletlerin çeşitli haklarının ve ödevlerinin olması gerekmektedir. Temel hak, saldırılara karşı siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün devam ettirilmesi iken; temel ödev saldırganlıktan kaçınmak ve saldırıya uğrayanlara yardım etmektir. Söz konusu hak ve ödevlerin yerine getirilmesi barış içinde bir arada yaşamak için şarttır. Aksi

durumda, saldırganlık ve düzensizlik yayılarak bütün üyelerin güvenliğinin tehlikeye düştüğü istikrarsız bir uluslararası ortam doğacaktır. En geniş biçimini BM çatısı altında gördüğümüz uluslararası kolektif güvenliğinin temelleri, devletlerin toprak bütünlüğü, bağımsızlıkları ve egemenlik haklarına saygı duymak üzerine kuruludur (Hendrickson, 1993: 3-5). Daha da açmak gerekirse, iç ve dış şeklinde iki boyutu olan egemenlik, uluslararası toplumun kurucu ilkesidir (Krasner, 1999: 47). İç egemenlik, belirli bir toprak parçası ve insan nüfusu üzerinde diğer otoritelerden daha üstün olmak anlamına gelirken; dış egemenlik, dış otoritelerden bağımsız olmak demektir (Bull, 2002: 8). Kısacası, farklı ulusal kimlikler arasındaki ilişkileri içeren uluslararası toplum için tanıma normu esas teşkil etmektedir: Her şeyden önce devletler, karşılıklı olarak birbirlerinin bağımsızlıklarını ve egemenlik haklarını kabul etmelidirler ve gerektiğinde bunun savunulması için kolektif biçimde adım atmalıdırlar. Dolayısıyla tanıma normu, özü itibarıyla, devletlerin birbirlerinin güvenliklerini, toprak bütünlüklerini ve kendi çıkarlarını belirlemek gibi egemenlik haklarını tehdit edebilecek adımlardan da sakınmaları anlamına gelir.

Uluslararası toplum yaklaşımı egemenlik haklarına her koşulda saygı gösterilmesi konusunda kendi içinde iki ayrı görüşe sahiptir ve bunlar aynı zamanda ahlaki perspektif sunarlar. Dayanışmacı anlayış, uluslararası toplumu oluşturan bir devletler topluluğunun, uluslararası kuralların uygulanmasının ve insan haklarının korunmasının kolektif biçimde sağlanması gerektiğini savunur (Bull, 2019: 72, 84). Ahlaki açıdan dayanışmacılık, insan haklarının korunmasını ve bu bağlamdaki uluslararası normları önceler ve üstün tutar. Dayanışmacılığın bu amacını sağlamak, uluslararası toplumun güç kullanma ve müdahaleyi kolektif biçimde uygulaması anlamına gelir. Bu da devletlerin sadece insani normlar için egemenlik haklarının ihlal edilebilmesi demektir. Çoğulcu uluslararası toplum ise, egemenliğe müdahaleyi hiçbir şekilde kabul etmez. Egemen devletlerin bir arada var olması ve ahlaki olarak farklılıkların korunması amaçları her şeyin önündedir. Çoğulculuk, egemenliğin karşılıklı tanınması ve parçalı uluslararası siyasi sistemde kaçınılmaz olan çatışmaları sınırlamak için minimal kuralların üzerine kurulmuştur. Bu kurallar ve normlar, devletlerin bağımsız ve eşit üyeler olduğu toplumda birlikte var olma yapısını oluştururlar. Çoğulcu toplumda devletler, kendilerini koruma ve kendi amaçlarını belirleme haklarına en minimal sınırlamalarla sahiptir. (Alderson ve Hurrell, 2000: 7). Devletler kendilerinden bağımsız amaçları ve değerleri paylaşmazlar, yalnızca hukuken ve ahlaken ortak var olma kurallarını tanırlar (Wheeler ve Dunne, 1996: 95). Çoğulcu anlayışta temel kural ve normların ortaya çıkması, devletlere ve onların karşılıklı rızalarına bağlıdır (Alderson ve Hurrell, 2000: 9). Bu yüzden, devletler öncelikle birbirlerini muhatap alır ve failliklerine büyük önem verir.

Bir kurum olarak egemen devletler toplumu fikri, bağımsız siyasi topluluklar arasında birlikte var oluşu sağlayacak, farklılık ahlaki, tanıma, saygı, etkileşim, diyalog ve görüş alış veriş gibi normları ifade etmektedir (Jackson, 2000: 168). Bu normlar, tıpkı bir toplum içerisinde var olan bireylerin statükoya/düzene zarar verecek eylemlerini sınırlaması ve birlikte yaşayabilmelerini sağlaması gibi, devletler için de birlikte yaşama ahlakını sunması bakımından gerekli görülmektedir (Gaskarth, 2011: 443). Söz konusu normların büyük ölçüde görülebildiği uluslararası hukuk, amaçlar üzerinde değil; belirli sınırlamaların otoritesinin kabul edildiği bir birlikte var olma düzenini sunar (Nardin, 1983: 317).

Uluslararası çoğulcu anlayışa göre, bireyler farklı kültürlerde yetişir ve her topluluk kendine ait iyilere sahiptir ve bunları toplum hayatında uygular. En iyi ahlaki davranış, bir çok toplumun olduğu dünyada bu çeşitliliğin korunması ve sürdürülmesine yönelik olandır (Shapcott, 2010: 68). Çoğulcu ahlakın kural ve normları, toplumları temsilen var olan devletlerin egemenliklerinin yok sayıldığı veya ihlal edildiği bir uluslararası ortamda görülebilecek aşırı düzensizliğe, hayatta kalma endişelerine veya evrensel ideolojik rekabete dayalı çatışma tehdidine karşı bir işleve sahiptir (Buzan, 2004: 47). Bir başka ifadeyle, çoğulcu bir devletler toplumu, devletler arasında zarar verici eylemlerin sınırlandırılmasını amaçlar (Linklater ve Suganami, 2006: 8). Sonuç olarak, çoğulculuğa göre devletler uluslararası toplumun en önemli öğeleri ve aktörleridir ve devletlerin bağımsızlığını ve egemenliğini ihlal edecek veya ortadan kaldıracak tutum ve davranışlar meşru değildir ve ahlaken doğru kabul edilmez.

Uluslararası toplum farklı düzeylerde görülebilen bir olgudur. Küresel/uluslararası bir toplum olabileceği gibi, “küresel-altı” denilen, bölgesel düzeyde, ideolojik ve kimlik gibi formlarda da uluslararası toplumlar oluşabilir (Buzan: 2004: 122). Buna göre, ittifaklar uluslararası toplumun bir kurumu olmakla birlikte (Bakınız: Wight, 1978: 111-112), aynı zamanda uluslararası toplumun özelliklerini taşıyan birer örnektir. Zira, Stephen Walt’ın tanımlamasına göre ittifak, “iki veya daha fazla egemen devlet arasındaki güvenlik işbirliğinin

resmi veya gayri resmi bir ilişkisidir.” Ayrıca Walt, ittifakların, üyelere menfaatler sağladığını ve normlara belirli bir derecede bağlılık gerektirdiği üzerinde durmaktadır (Walt, 1987: 1). Yani ittifaklar, bir uluslararası toplumun tanımlanmasında geçen devletlerin çıkar sağlaması ve normlara bağlılığı öğelerini karşılamaktadır. Askeri ve siyasi bir ittifak olan NATO, bir grup egemen devletin ortak güvenlik çıkarları etrafında bir araya gelerek oluşturduğu bir güvenlik ve savunma topluluğudur. BM Sözleşmesi’nin 51. maddesinin, silahlı bir saldırıya karşı bireysel veya kolektif öz savunmayı meşru kılmasına dayanarak, NATO’nun varlığı uluslararası toplumu temsil eden BM sistemi içinde işlemektedir. Dolayısıyla NATO uluslararası bir toplumu yansıtmaktadır (Beer, 2013).

NATO’yu, Avrupa-Atlantik bölgesi içinde kalan, demokratik ve kapitalist ülkeler oluşturmuştur. Bu bağlamda NATO’nun, bölgesel bir uluslararası toplumun işlevsel ve normatif şekli olduğu düşünülebilir (Webber, 2011: 142). Ayrıca, NATO’nun Batılı bir uluslararası toplumu temsil ettiği de ileri sürülebilir (Bakınız: Klein, 2007). Aslında NATO, paylaşılan bir tehlike algısı sonucunda ortaya çıkmış; fakat tek bir toplumsal doku etrafında oluşmamıştır (Hudson, 2019: 201). Gerçekten de, farklı kimliklere ve kültürel köklere sahip ülkelerin ittifaka üye olabilmesi, ittifakın çoğul yapısını göstermektedir. NATO ittifakı farklı ulusların ortak bir kaderi paylaştıkları inancı ve bilinciyle ortaya çıkmıştır. Bu uluslar, ortak bir düşmandan gelebilecek muhtemel bir saldırıya karşı, barış zamanında kolektif savunma için bir araya gelmişlerdir (Strauss, 1965: 193). Kader birliğinin toplumların oluşumunda etkili olan bir bilinç durumu olması, NATO’nun toplumsal nitelik taşıdığını gösteren başka bir unsurdur.

Kuramsal olarak güvelik topluluklarının sınıflandırarak, birleştirilmiş (amalgamated) ve çoğulcu (pluralistic) karakterlerde tanımlayan Karl Deutsch olmuştur (Bakınız: Deutsch vd., 1957). Çoğulcu güvenlik topluluğu, yukarıda bahsedilen çoğulcu uluslararası toplumun temel varsayımlarıyla uyumludur. Buna göre, çoğulcu güvenlik topluluğu, bağımsız ve egemen devletler tarafından ortak değerler ve çıkarlar etrafında oluşturulan yapılardır. Hukuki olarak bağlayıcı üst otoriteler tesis etmezler, egemenlik ve bağımsızlıklarını korurlar ve güvenlik topluluğunun kurumlarına devretmezler (Çelikpala, 2019: 2). Uluslararası bir güvenlik topluluğu olan NATO da, çoğulcu karakter sergileyen topluluklardandır (Bakınız: Adler ve Barnett, 1998). Kendi içinde ulusal çeşitliliği barındıran bu ittifak, bölgesel ve ideolojik olarak daha dar kapsamlı bir toplum örneği teşkil etse de, üyelerinin bir araya gelirken benimsediği normlar ve kurallar bakımından çoğulcu nitelik taşımaktadır. Hatta daha da ötesinde, NATO ittifakının üyeleri, esasında çoğulculuğun ahlaki değer atfettiği devlet bağımsızlıklarının ve egemenlik haklarının korunmasında işbirliği yapma ve gerektiğinde güç kullanma dahil olmak üzere, askeri olarak da birbirlerine yardım etme taahhüdünde bulunmaktadırlar.

NATO’nun çoğulcu karakterini, üye devletlerin imzalayarak kabul ettiği kurucu metni olan Kuzey Atlantik Antlaşması’nda açıkça görebiliyoruz. Daha Antlaşma’nın girişinin ilk cümlesi, *“Bu Antlaşma’nın Tarafları, bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyid ederler”* şeklindedir (NATO, 1949). Bu ifade, NATO ittifakı üyelerinin, dünyadaki bütün ulusların ve devletlerin çoğulluğunu ve farklılıklarını kabul ettiğinin, ve onlarla barış içinde bir arada yaşayabileceklerine dair isteklerinin beyanıdır. Antlaşma’da NATO’nun ittifak dışına karşı ilan ettiği çoğulcu ahlaki tutumun kendi içinde de geçerli olduğunu gösteren ifadeler mevcuttur. Antlaşma’nın dördüncü maddesi çoğulcu uluslararası toplumun ilkelerinin NATO üyeleri için de ayrıca önemli olduğunu göstermektedir: *“Taraflardan herhangi biri, Taraflardan birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ya da güvenliğinin tehdit edildiğini düşündüğü zaman, tüm Taraflar birlikte danışmalarda bulunacaktır.”* Dördüncü madde, çoğulcu ilkelerin tehdit edildiğinde siyasi ve askeri istişareleri gerçekleştirmeyi hüküm altına alırken; beşinci madde, ittifakın üyelerine silahlı saldırı olması durumunda nasıl bir tutum alınacağını anlatmaktadır:

“Taraflar, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası’nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır” (NATO, 1949).

Beşinci maddede, İttifak'a üye devletlerin herhangi birinin silahlı saldırıya uğramasının NATO'nun bütün üyelerine yapılmış bir saldırı ve yönelmiş tehdit olarak değerlendirileceği açıkça yazmaktadır. Buna karşı da, askeri güç kullanımı dahil olmak üzere, kolektif bir yardımın sağlanacağı taahhüt edilmiştir. Dolayısıyla NATO, üyelerinin toprak bütünlüğü, egemenliği, bağımsızlığı ve güvenliğini korumakla mükellef, çoğulcu uluslararası toplumun ahlaki ilkelerini benimseyen ve savunan bir topluluktur. Söz konusu çoğulcu mükellefiyet, NATO üyelerinin birbirleriyle bağlarını kurmakta ve NATO çatısı altında bir arada var olmalarının ahlaki şartını oluşturmaktadır. Ayrıca NATO, çoğulcu ahlaki yaklaşımla uyuşan bir yöntemi, çalışma prensibinde benimsemiştir. İttifak içinde kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Böylelikle, üye devletlerin her birinin bağımsız siyaset belirleme ve takip etme hakları muhafaza edilmiş olmaktadır. Bu da, devletlerin siyasi veya askeri herhangi bir konuda herhangi bir üst otoriteye tabi olmamalarının; yani egemenliklerine saygının bir gereğidir.

Devletin temel sorumluluğunun ülkeyi ve vatandaşlarını korumak olduğu göz önüne alındığında, ittifaklar, devletlerin bu sorumluluklarını yerine getirmelerine önemli ölçüde katkı yapmaktadırlar. Dolayısıyla genel olarak, bir ittifak üyesi devlet, o ittifak kendi güvenlik çıkarlarına hizmet ettiği müddetçe ittifaka bağlı kalır. Bununla birlikte, her bir devlet kendi güvenlik gereklerini müttefiklerinden farklı görebilir (Turan, 1971: 83). Bir başka ifadeyle, üye devletler bütün güvenlik anlayışlarını ortaklarına göre ayarlamak zorunda değildirler (Dedeoğlu, 2003: 225). Kolektif savunma ve güvenlik ittifakının üyelerinin kendi güvenlik siyasetlerini belirlemede bağımsız olması, çoğulcu anlayışla uyum sağlamakla birlikte; ittifak içi uyumsuzluklara ve sorunlara neden olur. Fakat, bu uyumsuzluğun sınırı bizzat üyelerin birbirlerinin güvenliğini tehdit eder duruma gelmemesidir. Aksi halde, ittifakın yaşaması mümkün olmaz. Söz konusu durum, kısaca tanıma normu dediğimiz, uluslararası toplumu oluşturan devletlerin toprak bütünlüğünün, egemenlik haklarının ve bağımsızlıklarının tehdit edilmesi anlamına gelir ki, aynı zamanda bu, bir arada yaşamının ahlaki şartlarının ihlali olur. NATO da, üyelerinin güvenlik çıkarlarına hizmet etmek üzere var olmuş bir ittifaktır. Ayrıca, NATO içinde de bazı üyelerin güvenlik ve çıkar anlayışları zaman zaman değişiklik gösterip, ikili ve özellikle de ABD ile ilişkilerinde gerginliklere yol açmıştır. Söz konusu gerginliklerin kaynağı, Batı Avrupalı bazı müttefiklerin kolonyal topraklarının savunulması için NATO'yu kullanmak istemesi, bazılarının da kendi bölgesi dışındaki deniz aşırı topraklarda başka devletlere karşı saldırganlık göstermesi olarak ifade edilebilir (Bakınız: Strausz-Hupé, 1965: 138-141; Burgess, 1965: 194-197; Turan, 1971: 81-142). Bunlar şüphesiz, biraz uzak, biraz da meşruiyeti tartışmalı olan çıkarların takibinin NATO'yu ve daha geniş manada uluslararası toplumu tehdit edeceği gerçeğini yansıtmaktadır. Buradan hareketle, bazı NATO üyelerinin topluluk dışında kalan bazı devletlere veya uluslara karşı çoğulcu etiği ve tanıma normunu pratikte ihlal eden davranışlar sergilediği anlaşılmaktadır.

3. Çoğulcu Etik Perspektifinde Türkiye-NATO ilişkileri

NATO gibi bir güvenlik ve savunma ittifakındaki ilişkilerde üyelerin, hem uluslararası kolektif güvenliği hem de özellikle karşılıklı olarak ulusal güvenliklerini tehlikeye atacak tutum ve davranışlardan uzak durması beklenir. Egemenliğe ve bağımsızlığa saygı, bir arada var olmanın ahlaki bir gerekliliği olsa da, bazı üyeler arasındaki ilişkilerin her zaman öyle devam etmediği de gözlenmektedir. Pratikte, devletlerin egemenliği ve bağımsızlığı eşitsiz güç ilişkileri nedeniyle farklı dereceler de gerçekleşse de (Bull, 2002: 8; McLean ve McMillan, 2009: 498), NATO üyelerinin birbirlerinin egemenlik ve bağımsızlıklarını koruyacaklarına dair güçlü taahhütleri açıktır ve bunlar normatiflik arz eder. Bu bağlamda Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ilişkileri çoğulcu etik perspektifte değerlendirilmeyi hak eden bir geçmişe sahiptir. Çünkü Türkiye, karşılaştığı bazı askeri güvenlik tehditleri karşısında NATO müttefiklerinin takındığı tutumlar nedeniyle, ilişkilerinde ciddi sorunlar ve gerginlikler yaşamıştır ve günümüz itibarıyla halen yaşamaya devam etmektedir. Öyle ki, bazı müttefiklerinin tutumları, Türkiye'nin saldırılara uğradığı ve tehdit algıladığı zamanlarda ulusal güvenliğini temin etmeye yönelik attığı askeri ve siyasi adımları zorlaştırıcı ve hatta engelleyici bir nitelik taşımaktadır. Bu durum ise, uluslararası çoğulcu etiğin temeli olan tanıma normunun egemenlik hakları, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ilkelerine aykırılıklar teşkil etmektedir.

Türkiye'nin, hem Sovyet tehdidinden korunma hem de Batılılaşma ve Batılı uluslararası toplum içinde yer alma hedefi doğrultusunda 1952'de gerçekleşen NATO üyeliği, Batılı ülkeler, özellikle de ABD ile askeri, teknolojik, ekonomik ve siyasi bir bağımlılık ve tabiiyet ilişkisine yol açmıştır (Bakınız: Atatorun, 2021). O dönemde kendi çıkarlarını Batı'nın çıkarlarında gören Türkiye, çok zaman geçmeden ulusal güvenliğine ve egemenlik haklarına karşı askeri meydan okumalarla karşılaştı. Bu askeri meydan okumaların ilki, Kıbrıs

adasında yaşandı. Türkiye'ye yakınlığı yanında, adada Türk toplumu yaşadığı için, Kıbrıs ulusal güvenliğinin bir parçası olarak görülmektedir. Bu hassasiyetler de, 1959 yılında İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında düzenlenen Zürih ve Londra Konferanslarında ortaya çıkan hükümlerde kabul edilmiştir. Söz konusu üç devlet arasında imzalanan Garanti Antlaşması, Türkiye ve adı geçen diğerlerine garantörlük ve müdahale yetkileri tanımıştır (Bakınız: Fırat, 2005a: 612). Buna göre, Türkiye'nin Kıbrıs'ta düzen ve istikrarın sağlanmasında, Türk toplumunun güvenliğinin ve haklarının garanti altına alınmasında söz sahibi olması ve hatta askeri müdahale hakkına sahip olması, adanın Türkiye'nin egemenlik hakları bağlamında değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Kıbrıs'ın İngiliz idaresi altında olduğu dönemde Rum milliyetçilerinin güçlenerek, Yunanistan'ın da desteği ile EOKA'yı (Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü) kurması sorunun çıkış noktasını oluşturmaktadır. Esas olarak, adayı İngiliz idaresinden kurtarıp, Yunanistan'a bağlama amacı (enosis) güden bu silahlı örgüt, İngiliz kolluk kuvvetlerinin yanında Türklere karşı da silahlı şiddet eylemleri başlatmıştır. 1923'te Lozan Antlaşması'yla Kıbrıs üzerindeki haklarını terk ederek, İngiltere'ye bırakan Türkiye, adanın statüsünde Türklerin aleyhine olabilecek herhangi bir değişikliğe karşı çıkarak, konunun yakın takibinde olduğunu ilan etmiştir. İngiltere de, sorunun adayı daha da istikrarsızlaştırmasından çekinerek, meselenin çözümü için bir girişim başlatmıştır. Nihayetinde İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın garantörlüğü altında 1960 yılında, Rum ve Türk toplumlarından oluşan bağımsız bir Kıbrıs devletinin kurulması mümkün olmuştur (Dodd, 2010: 20-21, 37-38). Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, enosis idealini ortadan kaldırmaya yetmedi. Rum siyasi elitleri Türklere verilen hak ve yetkilerden, hükümetin paylaşılmasından rahatsızlıklarını dile getirmeye başladılar ve anayasanın Rumların lehine değiştirilmesi teklifini de yaptılar. Kıbrıslı Türkler ve Türkiye ise, bu teklifi net bir biçimde reddettiler. Sonrasında adadaki durum daha da kasvetli ve istikrarsız bir hal alarak, iki etnik grup arasındaki şiddet olayları iç savaşta evrilmiştir (Yellice, 2017: 370-372).

Kıbrıs'ta iki toplum arasında ortak bir devleti istemeyen ve adanın sadece Rumlara ait olduğunu iddia eden EOKA'nın terör eylemleri neticesinde adadaki Türklerin çok ciddi kayıplar yaşaması Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Türkiye, adadaki İngiliz ve Yunan birliklerinin Türk birlikleriyle beraber tarafların arasına girerek çatışmaları durdurmasını istemiş, aksi halde ise tek taraflı müdahale sinyali vermiştir (Fırat, 2005b: 724). İngiltere ise, sorunun çözümü için ABD'nin dahlini istemiş ve NATO çerçevesinde ABD askerlerinin de içinde olduğu bir uluslararası müdahale gücünün oluşturulmasını teklif etmiştir. ABD bu teklifi kabul etmiş, Türkiye de destek vermiştir. Ancak, Rum tarafının NATO çerçevesine karşı duruşu, bu planı reddetmeleri için yeterli olmuştur. Rumlar, konunun BM çatısı altında ele alınması gerektiğini savunup, orada Sovyetler'den destek alabileceklerini hesaplıyorlardı. Sonuçta, sorun İngiltere tarafından BM'ye taşındı (Yellice, 2017: 374-378). BM çatısı altında oluşturulan barış gücü 1964 yılında adaya gelse de, çatışmaları sonlandıramamıştı. Bunun üzerine Türkiye, ABD ve İngiltere'ye nota vererek müdahale edebileceğini haber verdi (Fırat, 2005b: 725). Bunun üzerine dönemin ABD başkanı Lyndon B. Johnson, dönemin Türkiye cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir mektup göndermiştir. Mektupta ABD'nin, Türkiye'nin adaya müdahalesini onaylamadığı, bunun NATO üyesi olan Yunanistan ve Türkiye arasında savaş tehlikesi doğuracağı ifade edilmiştir. Daha da ötesi, mektupta, SSCB'nin olası bir müdahalesine karşı NATO'nun Türkiye'yi savunmayacağı tehdidi ifade edilmiştir (Erhan, 2005b: 686-687). Türkiye, bu tehdit karşısında geri adım atarak müdahaleden vazgeçmiş ve ABD'nin arabuluculuk çabalarına destek vererek, katılımında bulunmuştur. Fakat Rumlar ABD'nin baskısıyla NATO çerçevesinde bir anlaşmaya razı olmadılar. Türklerin ablukaya alınması ve çatışmaların şiddetlenmesi Türkiye'yi sınırlı da olsa bir müdahaleye zorladı ve müdahaleden sonra bir ateşkes uygulandı. Ancak Türklere karşı ekonomik abluka devam ettirildi. 1967'de Rumların bazı Türk köylerine saldırmasıyla çatışmalar yeniden başlamış, ABD'nin baskısıyla daha sonra durdurulmuştur. 1974'te Yunan subayların komutası altındaki askerlerin adada bir darbe yaparak, adadaki anayasal düzeni değiştirmeye yönelik hareketi ve enosis hedefine yaklaşmaları, Türkiye'yi tekrar harekete geçirmiştir. Çünkü Türkiye, yeni kurulan askeri yönetimin varlığının, anlaşmaları ve garantileri ihlal ettiğini düşünmüş, müdahale hakkını kullanmaya karar vermiş ve Türk toplumunun güvenlik ve haklarını garanti altına almak için bunu gerçekleştirmiştir (Fırat, 2005b: 726-729, 736-738, 741-744, 748-749). NATO müttefiki ABD, bir kaç yıl sonra kaldırılacak olsa da, Türkiye'nin müdahalesinde ABD menşei silahlar kullanıldığı için Türkiye'ye silah ambargosu getirmiş, diğer askeri ve ekonomik yardımları durdurmuştur (Erhan, 2005b: 706).

Türkiye, Kıbrıs konusunda en baştan beri Türk toplumunun haklarının korunması ve güvenliğinin sağlanması hususunda hassasiyetini vurgulamıştır. Bununla birlikte, Rum ve Türk toplumlarının barışçıl bir

düzen içinde, eşit statüde bir arada yaşamalarının imkanını aramış ve ABD ve İngiltere'nin benzer başka arayışlarını da desteklemiştir. Bu arayışların başarısız olması, 1950'li yıllardan beri devam etmiş olan iki toplum arasındaki etnik çatışmaların kalıcı olarak sonlandırılmaması, adadaki Türklerin sıklıkla saldırılara uğrayıp, ağır kayıplar yaşamaları ve sonuçta adanın anayasal statüsünün Yunanistan tarafından desteklenen bir darbe yoluyla zorla değiştirilip adanın Yunanistan'a bağlanma riskinin artması, Türkiye'nin garantörlük haklarına dayanarak 1974 yılında adaya düzenlediği askeri müdahaleyle sonuçlanmıştır. Aslında, tek taraflı müdahalesine kadar Türkiye, müdahalenin uluslararası nitelikte, NATO çatısı altında yapılmasını savunmuştur. Türkiye Kıbrıs'taki sorunun NATO çerçevesi içinde çözümünde uzun süre ısrar etmiş ve bu konuda ABD ve İngiltere ile işbirliği ve uyum içinde çalışmıştır (Bakınız: Yellice, 2017: 373, 376, 383). Rum tarafı ise, kurdukları etnik milliyetçi terör örgütü EOKA'nın Türklere ve İngilizlere karşı düzenlediği silahlı saldırılarıyla adanın Rumlaştırılmasını ve nihayetinde Yunanistan'a bağlanmasını amaçlamıştır. Kıbrıslı Rumların bu maksimalist ve milliyetçi tutumlarını Yunanistan desteklemiştir. Her ne kadar Zürih ve Londra Antlaşmalarını imzalamış olsa da, Yunanistan'daki siyaset bu antlaşmalardan kurutulmanın gerekliliğini savunmuştur (Yellice, 2017: 378-380). Hatta Yunanistan EOKA'ya destek için adaya gizlice asker ve silah sevkiyatı dahi yapmıştır (Bakınız: Fırat, 2005b: 725-726). Ayrıca, Yunanistan NATO üyesi olduğu halde konunun NATO çatısı altında bir müdahale ile çözümünü desteklememiş; NATO teklifinin karşısında Rumların BM'yi önererek komünist bloktan destek bulmaya çalışmalarını desteklemiştir (Yellice, 2017: 376-380).

Yunanistan NATO'da müttefiki olan Türkiye ile imzaladığı İttifak ve Garanti Antlaşmalarına aykırı davranışlarda bulunmuştur. Adanın Yunanistan'a bağlanmasına destek vermesi, bunun için asker ve silah yardımı göndermesi ve adada darbe yapılmasını desteklemesi gibi adımları Garanti Antlaşması'nda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasasına bağlı kalınmasının sağlanması ve adanın herhangi bir devletle birleşmemesi taahhütlerine (Bakınız: Fırat, 2005a: 612) aykırıdır. Esasında bunlar, antlaşmaların fiilen ortadan kaldırılması için birer çabayı yansıtmaktadır. Böyle bir politika çoğulcu uluslararası toplum anlayışıyla çatışmaktadır ve Türkiye'nin ada üzerinde sahip olduğu haklarını tamamen ortadan kaldırmaya dönük siyasi ve askeri adımları içermektedir. Kıbrıs dışında, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki maksimalist talepleri de Türkiye için ulusal güvenlik sorunu olup, askeri tehdit teşkil etmektedir. Karasularını, kıta sahanlığını ve hava sahasını tek taraflı olarak genişletmeye çalışan Yunanistan, ayrıca Lozan ve Paris Antlaşmaları'na aykırı biçimde Ege adalarını 1960'lardan bu yana silahlandırmaya ve gayri-askeri statüsünün değiştirmeye çalışmaktadır (Bakınız: Fırat, 2005b: 749-762). Yunanistan'ın Türkiye'ye tavrından daha önemlisi, NATO'daki lider rolü nedeniyle ABD'nin genel olarak Kıbrıs sorununda izlediği sorunlu siyaset ve Türkiye'nin meşru müdahalesine verdiği sert cevaptır. Genel manada ABD'nin sorunu yatıştırmak ve çözmek adına Türk ve Yunan taraflara uyguladığı siyasi baskı, Sovyetler'in adaya müdahil olma korkusu nedeniyle başarılı olmadı. Zaten, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı Makarios, Sovyet müdahalesini ABD ve Türkiye'ye karşı bir tehdit olarak kullanmıştır (Güney, 2004: 30-31). Lakin etnik milliyetçi Makarios'un komünizm sempatanlığı ve NATO karşıtlığı altında yaptığı mücadele NATO üyesi olan Yunanistan'a bağlanmak içindi ve Yunanistan bu siyaseti destekledi. ABD, Kıbrıs üzerinden NATO üyeleri olan Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş çıkmasından da çekinmiştir. Ancak ABD'nin Johnson Mektubu'yla Türkiye'ye karşı başlattığı baskıcı ve tehditkar siyaset, Rumlara destek olarak görülmüş, onları daha da cesaretlendirerek, adadaki dengeyi bozmuştur (Başak, 1998: 116). ABD, Yunanistan'da gerçekleşen 1967 askeri darbesini destekleyerek komünizm karşıtı Albaylar Cuntasını iktidara getirmiş, cunta yönetimi de enosis hedefine ulaşmak için çalışmıştır (Joseph, 1997: 70). Bu doğrultuda, Albaylar Cuntası yine ABD'nin desteği ile, 1974 yılında Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. Bu darbe ile de başka bir enosis destekçisi Nikos G. Sampson iktidara getirilmiştir (Güney, 2004: 33). Böylece ABD'nin izlediği siyasetin enosisi desteklediği açığa çıkmış ve bunu sadece bir Amerikan projesi olarak gerçekleştirmek istediği anlaşılmıştır. ABD'nin hem adada hem de NATO içindeki dengeyi terk ederek, Yunanistan ve Rumları destekleyen kendi siyasetini takip etmesi, NATO'yu tehlikeye atmıştır. Çünkü ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın eşit siyasi ve ahlaki statüsünü görmezden gelmiştir. Türkiye için Johnson Mektubu'nda yer alan Sovyet müdahalesine karşı NATO'nun yardım etmeyeceği ifadesi, en başta NATO'nun kuruluşundaki taahhüde aykırılık teşkil eder. Ayrıca, Türkiye'nin güvenlik çıkarları için uluslararası hukuktan doğan tek taraflı müdahale hakkını kullanmasını belirli bir süre dahi olsa engellemiştir. Bu da Türkiye'nin dış egemenlik haklarına bir müdahaledir. Türkiye'nin 1974'deki meşru müdahalesinin ardından ABD'nin askeri ve ekonomik ambargosu ise, Türkiye'yi egemenlik hakkını kullandığı için cezalandırmaya dönük bir hareket olmuştur. Zira, Türkiye'nin, kendine olan askeri ve ekonomik bağımlılığını bilen ABD, bu

bağımlılığı Türkiye'ye karşı kullanarak Türkiye'nin uluslararası hukuktan doğan haklarını korumada onu zayıf düşürecek ve askeri güvenliğini tehlikeye atacak bir tutumu benimsemiştir. Söz konusu tutum da, Türkiye'nin bağımsız siyaset/amaç belirleme ve karar alma hakkına müdahale anlamına gelir.

Türkiye'nin ulusal güvenliğine ve egemenlik haklarına karşı askeri meydan okumalardan ikincisi ise, maruz kaldığı terör saldırılarıdır. Öncelikle, Türkiye 1970'li yıllardan itibaren ASALA terör örgütünün silahlı şiddet eylemlerini yaşamaya başlamıştır. ASALA, 1973-1988 yılları arasında, Türkiye de dahil olmak üzere, Avrupa, Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Güney Pasifik bölgeleri gibi dünyanın çeşitli yerlerindeki Türk diplomatlarına, vatandaşlarına ve genel olarak Türk varlıklarıyla beraber, Türkiye'nin ticari çıkarlarının temsil edildiği kurumlara silahlı saldırılar ve bombalama eylemleri düzenlemiştir. Yaklaşık 90 kişinin öldüğü ve yüzlerce insanın yaralandığı bu terör eylemlerini ASALA, Türkiye'yi, 1915'deki etnik şiddet olaylarını "soykırım" olarak tanımaya, kurbanların ailelerine tazminat ödemeye ve doğu Anadolu topraklarını Ermenistan'a vermeye zorlamak için yapmıştır (Gunn, 2015: 135-136). Marksist bir örgüt olan ve ağırlıklı SSCB'den destek gördüğü iddia edilen ASALA, aslında Ermeni diasporasının etkili olduğu bütün ülkelerde az veya çok destek bulmuştur. Bununla birlikte, Türkiye ile sorunları olan ve rekabet eden bazı ülkeler de ASALA'yı desteklemiştir. Orta Doğu'da Lübnan, Suriye ve İran ASALA'lı teröristlere kapılarını açmış, barınmalarını sağlamış ve maddi imkanlar sağlayarak destek vermişlerdir. İlgi çekici olan ise, ASALA'nın, NATO üyesi Fransa, Yunanistan ve ABD'de sempati toplaması ve destek görmesidir. Özellikle Fransa ve ABD'de oldukça güçlü olan Ermeni diasporası, ASALA'nın amaçlarını "Ermenilerin davası" olarak görmüş ve çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Diasporanın güçlü olması söz konusu ülkelerdeki siyasetçileri de etkisi altına almış ve yapılan propagandalarla ASALA'ya karşı sempatik ve müsamahakar olmalarına yol açmıştır. ABD'de Türk diplomatlara ve Türkiye'nin temsilciliklerine yapılan saldırılara ve can kayıplarına rağmen, Temsilciler Meclisi, Kongre ve Senato Dış İlişkiler Komitesi gibi kurumlar, ASALA'nın soykırım iddialarını destekleyen kararlar almıştır. 1982 yılında Türkiye'nin Los Angeles konsolosunu öldüren kişi için ABD'de bağış kampanyası yapılmış ve onu savunmak adına büyük bir maddi destek toplanmıştır. Ayrıca, bir çok ABD'li siyasetçi de artık kendisini "Ermenilerin davası" ile ilişkilendirmeye başlamıştır. Fransa ise, ABD'den daha güçlü bir siyasi desteği açık bir biçimde ASALA'ya vermekten çekinmemiştir. Fransa cumhurbaşkanı, bakanlar Ermeni tezlerini destekleyen açıklamalar yapmış, buna paralel şekilde Fransa mahkemeleri de, Türkleri öldürdüğünü itiraf eden Ermeni teröristlere karşı müsamahakar kararlar açıklayabilmiştir. Hatta Fransız hükümeti, ASALA ile, Fransa'yı örgütün Batı Avrupa'daki karargahı yapmasına izin veren gizli anlaşmalar yapmıştır. Bu anlaşmalarla, ASALA Fransız cezaevlerindeki üyelerine hoşgörülü davranılmasını, üyelerinin Fransız havalimanlarını sınırsız kullanmasını ve Fransız topraklarında silah ve teçhizat depolamalarını mümkün hale getirmiştir. Ermeniler, Fransa siyasetinde o kadar güçlü hale gelmişler ki, Fransa'nın, Türkiye'nin 1982'de yaptığı anti-terörizm işbirliği teklifini reddetmesinde dahi etkili olmuşlardır. 1981 yılında Türkiye'nin Paris Konsolosluğu'na baskın düzenleyen ve koruma polisini öldüren, konsolosu ağır yaralayan ve 56 kişiyi ölüm tehdidiyle rehin alan ASALA üyelerinin yargılanmasında Fransız baş yargı bu kişilerin "terörist" olarak nitelenemeyeceklerine hüküm vermiştir. Türkiye ile yaşadığı Kıbrıs ve Ege'deki sorunların ve ülkedeki Ermeni toplumunun etkisiyle, Yunanistan da, ASALA'ya destek vermiştir. Ülkede, Türkiye'nin Yugoslavya büyükelçisini öldüren teröristler için yardımlar toplanmış, teröristlerin ülkeye girişleri kolaylaştırılmıştır. Yunanistan'la birlikte, Kıbrıs Rum Yönetimi de ASALA teröristlerine ev sahipliği yapmıştır (Bakınız: Gunter, 1985).

İdeolojik açıdan ve destek gördüğü ülkeler bakımından ASALA ile ortak yönlere sahip ama ondan daha uzun ömürlü olmuş ve Türkiye için daha büyük ulusal güvenlik tehdidi olan diğer bir örgüt ise, PKK'dır. Aşırı sol ideolojisinin yanında PKK, Kürt milliyetçiliğini de kullanarak Türkiye'nin doğu ve güney doğu bölgelerinde bağımsız bir Kürt devleti kurma amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda PKK, 1980'lerde terör saldırılarına başlamış, Türk güvenlik güçlerinin yanı sıra, aralarında Kürtlerin de olduğu sivilleri de hedef almıştır. Günümüze kadar devam eden PKK terörü neticesinde yaklaşık kırk bin insan ölmüş, on binlerce insan da yaralanmıştır. Bunun yanında, PKK terörünün Türkiye'ye ekonomik faturası da ağır olmuş, mücadele için on milyarlarca dolar harcanırken; toplam ekonomik zararın bunun çok üstünde, yüz milyarlarca dolar olduğu tahmin edilmektedir (CNN Türk, 2021). İlk bakışta iç güvenlik sorunu gibi görünse de, PKK terörizmi uluslararası bir niteliğe sahiptir. Çünkü PKK, Irak, İran ve Suriye gibi bölge ülkelerinden saldırılar düzenlemektedir (Atatorun, 2021: 47). PKK'nın bu ülkeleri sığınma ve eğitim yerleri olarak kullanmasından dolayı, Türkiye'nin PKK'ya karşı silahlı mücadelesi kendi sınırlarının ötesine geçmiştir. Özellikle Kuzey Irak'ta, 1987 yılından beri devam eden askeri operasyonlardan söz edilebilir (Özcan, 2000: 85). PKK, yalnızca bölge ülkelerinden destek

görmemekte, aynı zamanda NATO üyesi bazı Batılı ülkelerden de destek bulmaktadır. 1993 yılında yapılan askeri bir değerlendirmede, Yunanistan, Belçika, Danimarka ve Hollanda gibi NATO ülkelerinin doğrudan veya dolaylı biçimlerde PKK'ya yardım ettikleri belirtilmiştir (Ülman, 2000: 120). Almanya başta olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesinde PKK, çeşitli medya platformlarını kullanarak, Türkiye aleyhine propaganda faaliyetleri yürütmüştür. Ayrıca PKK, başka isimler altında “sivil toplum kuruluşu” olarak Avrupa’da faaliyetlerine devam etmiş, bağışlar toplamış, kongreler ve toplantılar düzenleyerek siyasi bir güç haline gelmiştir (Criss, 1995: 23-24; Mango, 2005: 7-8, 46-47). PKK propagandası o kadar etkili hale gelmişti ki, ölü bir PKK’lı teröristin zırlı bir aracın arkasına bağlanmış görüntüleri, 1992’de Almanya’nın Türkiye’ye silah ambargosu koymasına rahatlıkla yetti (Criss, 1995: 23). PKK’nın liderliğini yapmış olan Abdullah Öcalan’ın, Türkiye’nin baskısından dolayı Suriye’yi terk etmesinden sonra sığındığı ülkeler arasında Avrupalı ve NATO üyesi olanlar vardır. Öcalan Suriye’den ayrılınca, önce Güney Kıbrıs’a, oradan Yunanistan’a, sonra Rusya’ya, İtalya’ya ve sonra tekrar Yunanistan’a sığınmıştır. Kenya’da yakalandığında üzerinde Güney Kıbrıs pasaportu çıkmış, Kenya’daki Yunanistan diplomatik temsilciliğinde barındırılmıştır (Mango, 2005: 44-45). Öcalan İtalya’da kaldığı sırada ise, Almanya ve İtalya, Türkiye’deki Kürtlerin durumunu görüşmek üzere uluslararası bir konferans düzenlenmesi teklifini yapmışlardır (Aydın, 2012: 494). Şüphesiz bu teklif, Türkiye’nin egemenlik haklarına müdahale anlamına gelmektedir. Günümüzde PKK, hem AB hem de NATO tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesine rağmen, Almanya, İtalya ve Fransa gibi AB ve NATO üyesi ülkelerin bir çoğunda farklı örgütlenmeler altında PKK adına yardım faaliyetleri ve propaganda çalışmaları yapılabilmektedir (Bakınız: Aksünger, 2022; TRT Haber, 2022a).

1990’da Irak’ın Kuveyt’i işgaliyle başlayan I. Körfez Savaşı’nda ABD ve NATO üyesi bazı Batılı müttefikleri Irak’ı yenilgiye uğratmışlardır. Daha sonrasında Irak’ta başlayan yönetim karşıtı hareketlere ve isyanlara dönemin Irak yönetimi askeri müdahale ile cevap vererek bastırdı. 1991’de ise, ABD ve koalisyon güçleri Irak merkezi hükümetinin Irak’ın kuzeyinde yaşayanlara saldırılarını önlemek ve müdahale etmek için “Huzuru Temin Harekatı” başlatmıştır. Bu harekatla, Kuzey Irak’ta fiili bir otonom bölge oluşturularak, PKK’nın güçlenmesi için zemin hazırlanmıştır (Erol ve Oğuz, 2021: 133). 2004 yılında ABD’nin de terör örgütü listesine giren PKK, 2003 yılındaki ABD’nin Irak işgali sonrasında, Türkiye’ye saldırılarını artırmak üzere Kuzey Irak’ta eğitim kampları açarak daha da güçlenmiştir (Roth ve Sever, 2007: 901-902, 912). Türkiye, ABD’den PKK’ya karşı Irak’ta tedbir almasını talep etmesine rağmen adım atılmamış, üstelik ABD silahlı kuvvetleri, buradaki Kürt unsurlarla iş birliği yaparak El-Kaide’ye karşı ortak operasyon düzenlemiştir (Mango, 2005: 48). ABD’nin Irak’taki politikaları, Irak’ı PKK için güvenli bir liman haline getirmiş ve Türkiye’nin PKK’ya karşı mücadelesini zorlaştırmıştır (Martin, 2007: 87). 2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaşla birlikte, zaten bu ülkede çok etkili olan PKK, 2003 yılında ülkedeki lider kadrosu tarafından kurulan PYD (Erkmen, 2012: 16, 24; International Crisis Group, 2013: 19-22) ve onun silahlı kuvvetlerini temsilden YPG veya sonradan başka bir isimle anılan SDF gibi örgüt isimleriyle silahlı eylemlerini ve etki alanını artırmıştır. YPG/SDF’nin Suriye’de güç ve alan kazanmasında yine Batılı ülkelerin desteği önemlidir. IŞİD terör örgütüyle mücadele gerekçesiyle başta ABD olmak üzere, Batılı ülkeler YPG/SDF’ye askeri ve siyasi destek sağlamıştır. YPG’ye sağlanan silah ve teçhizat PKK’ya geçmiş ve Türk silahlı kuvvetlerine ve diğer unsurlarına karşı kullanılmıştır (Acun ve Keskin, 2017: 44, 52-53). Bununla birlikte, Türkiye ve ABD arasında YPG konusundaki görüş ayrılığı, 2013’de Türkiye’nin savunmasını güçlendirmek üzere ABD ve Almanya tarafından gönderilen Patriot hava savunma sistemlerinin 2015 yılında geri çekilmesine yol açmıştır (Onuş, 2015). Suriye’nin kuzeyinden Türkiye’ye de saldırılar yapan YPG/SDF’ye ve IŞİD’e karşı Türkiye 2016 yılında ilk sınır ötesi askeri harekatını düzenlemiştir. YPG/SDF’ye olan desteklerinden dolayı, ilk operasyon sırasında ve sonrakilerde Türkiye, Batılı müttefikleri tarafından siyasi baskılara maruz kalmıştır (Bakınız: BBC, 2016; Hürriyet Daily News, 2016; Reuters, 2018; DW, 2018a, CBS News, 2019; DW, 2019). Türkiye’nin YPG/SDG’ya karşı Suriye’de devam eden askeri operasyonları sonucu, Almanya, Fransa ve İngiltere, Türkiye’ye silah satışlarında çeşitli kısıtlamalar ve ambargolar getirmiştir (DW, 2018b; Euronews, 2019). Bugün dahi bir çok AB ve NATO üyesi ülke açıktan veya kapalı bir biçimde silah ve askeri teçhizat ambargosuna devam etmektedir (Bakınız: Dinç, 2021; Erdemir, 2022; Tastekin, 2022).

Türkiye için başka bir ulusal güvenlik tehdidi ise, 15 Temmuz 2016’da Türk silahlı kuvvetleri içindeki üyelerini kullanarak askeri darbe yoluyla anayasal düzeni değiştirmeye çalışan FETÖ olmuştur. FETÖ’nün darbe girişiminin hükümet tarafından önlenmesinden günler sonra bile, bir çok NATO üyesi girişi kınamamış ve sessizliğini korumuştur (Karataş, 2021: 165). Üstelik, darbe girişimine katılan FETÖ mensubu askerler ile aynı

üslerde ve birliklerde görev yapan NATO müttefiki ülkelerin subaylarının da darbe için yapılan hazırlıkları tespit edememiş veya Türk hükümetine bilgi aktarmamış olması da, kimileri tarafından FETÖ'ye bir şekilde destek olarak yorumlanmıştır. Esasında bu olay da, Türkiye ve NATO arasında sağlıklı bir ilişkinin olmadığını göstermesi bakımından önemlidir (Kıbaroğlu, 2017: 8). Darbe girişiminin başarısız olmasından sonra, Türkiye'den kaçan örgüt üyesi siviller ve eski askerler NATO ve Avrupa ülkelerine iltica edebilmiştir. Üstelik Türkiye'nin iade talepleri de bu ülkeler tarafından reddedilmiştir (Bakınız: NTV, 2019; Özcan, 2022; TRT Haber, 2022b). Ayrıca örgütün lideri ABD'de ikamet etmesine ve iade talebi yapılmasına rağmen, ABD iade süreci başlatmamıştır.

PKK ve onun Suriye'deki kolu olan PYD/YPG/SDF, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine tehdit oluşturmasına rağmen, NATO ülkelerinin büyük çoğunluğu siyasi ve askeri olarak bu örgütü desteklemektedir. Benzer biçimde Türkiye'de anayasal düzeni silah zoruyla değiştirmeye kalkışan FETÖ üyeleri, bir çok Avrupa ve NATO üyesi ülkede barındırılmaktadır. Türkiye'nin, sınır güvenliğini, vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak ve anayasal düzenini korumak için giriştiği terörle mücadelede NATO'dan destek gördüğü pek söylenemez. Daha da ötesi, NATO üyesi bir çok ülkenin, Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve egemenlik haklarını korumak için karşılık vermek zorunda olduğu saldırılara karşı elini zayıflatan ve mücadelesini zorlaştıran politikaları takip ettiği görülmektedir. Buna ek olarak, NATO üyesi Avrupalı ülkelerin terör örgütü kabul etseler de, PKK'nın tezlerine olumlu yaklaşımları ve örgütü muhatap alır hale gelmeleri, ve ABD'nin Irak ve Suriye'de, PKK/YPG/PYD/SDF'yi aktör olarak muhatap alması ve politikalarını onlarla koordine etmesi, çoğulcu uluslararası toplumun, devletleri ve onların faillliğini önceleyen yaklaşımıyla ters düşmektedir. Bütün bunlar, devletlerin bir arada var olmasının siyasi-ahlaki gerekliliği olan tanıma normuna aykırı pratiklerin varlığını göstermektedir.

4. Sonuç

Uluslararası Çoğulcu Toplum yaklaşımı egemen devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları toplum/topluluk düzeni ve aralarındaki ilişkilerin normatif niteliğini vurgulamaktadır. Söz konusu normatif nitelik, devletlerin birbirinden bağımsız ve ayrı olarak birlikte asgari bir ahlaki düzen içinde yaşayabileceklerine dairdir. Bunu sağlayan ise, hem ortak çıkarları hem de değerleri ifade eden tanıma normudur. Çoğulcu etiğin temeli olan tanıma normu, devletlerin toprak bütünlükleri, egemenlik ve bağımsızlıkları gibi varlıklarıyla ilgili en temel güvenlik hassasiyetlerine ve siyasi haklarına saygı duyulmasını gerektirir. Bu norma göre, farklı kimliklere sahip devletler, kendilerini ve topraklarını koruma ve amaçlarını belirleme haklarına sahip olup, birbirleriyle ilişkilerinde, görüş alış verişinde bulunmayı, diyalogu ve diplomatik yolları tercih etmekle birlikte, devlet dışında başka bir aktörü fail olarak görmezler. Kısaca bu norm, devletlerin bir arada var olmalarının ahlaki imkanını sunar. NATO da, egemen ve bağımsız devletler tarafından, tanıma normunun içerdiği ortak çıkarlar ve değerler etrafında kurulmuş bir ittifak olarak, uluslararası toplumun çoğulcu karakterini yansıtmaktadır. Kolektif bir savunma ve güvenlik ittifakı olarak NATO, üyelerinin her birinin diğer üyelerin toprak bütünlüğü, egemenlik ve bağımsızlığını savunma taahhüdü verdiği bir işbirliği platformu olduğu için, üyelerinin tanıma normunda ifade edilen siyasi hak ve güvenlik hassasiyetlerini savunma işlevini üstlenmiştir. Savunma, gerektiğinde askeri güç kullanarak da yapılabilmektedir. Bu da, NATO üyelerinin, -en azından- birbirleri için tanıma normuna bağlılıklarının daha güçlü olması gerektiği anlamına gelmektedir. Çünkü esasında, NATO'nun var oluş nedeni, tanıma normunun ilkelerinin kolektif biçimde savunulacak olmasıdır. Askeri bir kurum olarak NATO'nun Türkiye ile olan ilişkilerinin yalnızca savaş dönemlerinde değil, öncelikli olarak barış dönemlerinde yapıcı şekilde sürdürülmesi organizasyonun asli yetenekleri açısından önemlidir. Zira kolektif güvenlik ve savaş konuları yalnızca siyasi değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlara dayanmaktadır (Eken, 2020; 2022).

Türkiye'nin karşılaştığı askeri güvenlik tehditleri karşısında ABD başta olmak üzere, Avrupalı bazı NATO üyelerinin, bir arada var olmalarını sağlayan tanıma normuna gerektiği biçimde riayet etmedikleri görülmektedir. Terör örgütleri ve bazı dış faktörler uzun yıllardır Türkiye'nin toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını hedef almaktadır. NATO üyelerinin bir kısmı ise, Türkiye için savunma taahhüdü verdikleri tanıma normunun bu ilkelerini zayıflatan veya görmezden gelen siyasetler takip etmişlerdir. ABD, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin müdahale hakkına rağmen, müdahalesini engellemeye dönük baskıları ve tehditleri, müdahaleden sonra ise uyguladığı ambargolar, Türkiye'nin dış egemenlik hakkını kullanmasının engellenmesi

ve bağımsız siyaset belirleme yetkinliğinin azaltılması ya da ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Yunanistan'ın da, Türkiye ile yaptığı antlaşmalara aykırı biçimde Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını destekleyen politikaları benimsemesi, adaya silah ve asker göndermesi ve nihayetinde adada darbe tertiplemesi, Türkiye'nin Kıbrıs'taki egemenlik haklarını ortadan kaldırmayı hedeflediğini göstermektedir. Ayrıca, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki maksimalist talepleri ve Ege adalarının yine antlaşmalara rağmen silahlandırması ve fiilen gayri-askeri statüsünü değiştirmeye çalışması, Türkiye'de ulusal güvenliğe askeri tehdit algılamasına yol açmıştır. Terör konusunda ise, ABD, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü doğrudan hedef alan ve vatandaşlarına saldırılar düzenleyen ASALA'ya düşük düzeyde destek sağlanmasına müsaade ederken; Fransa ve Yunanistan gibi NATO üyeleri ASALA'ya güçlü siyasi ve ekonomik destek sağlamışlardır. Benzer şekilde, Türkiye'nin hem toprak bütünlüğünü hem de egemenliğini hedef alan PKK, AB'nin terör örgütü listesinde yer almasına rağmen, Almanya, Fransa, Hollanda, İtalya, Danimarka, Belçika ve Yunanistan gibi NATO ülkelerinden farklı biçimlerde destek görmüştür. Hatta Türkiye PKK'ya karşı askeri mücadelesinden dolayı, Almanya'dan silah ambargosu ile karşılaşmıştır. Irak işgalinden sonra ABD de, PKK'yı terör örgütü kabul etmesine rağmen, Kuzey Irak'ta PKK'nın güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Böylece PKK'nın Irak'tan Türkiye'ye saldırılar düzenlemesi daha da kolaylaşmış oldu. PKK'nın Suriye'deki kolu olan PYD ve onun silahlı örgütü YPG gibi yapılar da başta ABD olmak üzere, bir çok NATO üyesi Avrupa ülkesinden siyasi, ekonomik ve askeri yardım almıştır. Hem YPG hem de PKK, bu NATO ülkelerinden aldıkları yardımlar ve silahlarla Türkiye'ye ve güvenlik güçlerine saldırılar düzenlemişlerdir. Türkiye, Kuzey Suriye'ye hareket yaptığı sırada ve sonrasında siyasi ve askeri baskılarla karşılaşmış ve ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere, Türkiye'ye silah satışında kısıtlamalar ve ambargolar getirmiştir. Bir başka terör örgütü olan ve Türkiye'de anayasal düzeni darbe yoluyla değiştirmeye çalışmış olan eski asker ve sivil FETÖ üyelerinin, bir çok NATO ülkesine iltica talepleri kabul edilmiş, Türkiye'nin iade talepleri ise reddedilmiştir. Türkiye'nin, ulusal güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye atan söz konusu terör örgütleriyle mücadelesinde, ABD ve yukarıda adı geçen Avrupalı NATO üyeleri destek olmaktan ziyade, bu mücadeleyi zorlaştıracak ve Türkiye'nin askeri güvenliğini zaafa uğratabilecek baskıcı tutumlar sergilemiştir.

Türkiye'nin karşılaştığı ulusal güvenlik tehditleri karşısında özellikle güçlü NATO üyelerinin takındığı tavır, Türkiye'nin bağımsızlığı, egemenlik hakları ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik attığı adımları baskılayıcı nitelik taşımaktadır. Türkiye'nin ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda bu NATO ülkeleri, politikalarını adeta, sanki Türkiye'nin kendilerinden bağımsız, otonom çıkarlarının olmadığı ön kabulü üzerine kurmuşlardır. Başka bir ifadeyle, NATO'nun güçlü üyeleri, Türkiye'nin güvenlik ve çıkarlarını kendilerinininkine tabi görmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-NATO ilişkilerinin ahlaki açıdan eşit failliğe dayandığını söylemek zordur. İlişkiler, ayrışan siyasi ve güvenlik önceliklerine değer verilmediğini göstermektedir. Bunun sonucunda ise, siyasi dayatma ve ikincil aktör olma durumu ortaya çıkmaktadır. NATO, kimlik ilişkisini ifade eden bir uluslararası toplum olmakla birlikte, Türkiye'nin haklarının ve güvenliğinin göz ardı edilmesi ve baskılanması, kimlik ilişkisinin tabiiyet ilişkisine dönüşmesi demektir. Kısaca buradaki ahlaki sorun, otonom güvenlik çıkarlarının sınırlandırılmaya çalışılarak, bağımsızlık ve egemenlik haklarının baskılandığı veya görmezden gelindiği Türkiye'nin eşit özneliğinin dikkate alınmamasıdır. Bu ahlaki sorunu ortadan kaldırıp, Türkiye ve NATO arasındaki ilişkilerin ahlaki zeminini kurmak çoğulcu etiğin tanıma normuna riayet etmekten geçmektedir. Tanıma normunun, toprak bütünlüğü, egemenlik hakları ve bağımsızlığa saygı ilkelerine riayet ise, NATO içindeki her ülkenin güvenlik şartlarının ve tehditlerinin değişiklik gösterebileceği gerçeğinin kabul edilmesiyle başlar. Zira, hegamonik kaygılarla ve sahip olduğu askeri güç ve üstünlükle, NATO içinde güvenliğe ilişkin referans noktalarını, öncelikleri ve stratejiyi ABD'nin tek başına veya bazı Avrupa ülkeleriyle birlikte belirlemesi, bu gerçeğin gözden kaçırılmasına yol açar. Türkiye ve diğer NATO üyelerinin ayrı ayrı güvenlik kaygılarının giderilmesine dönük adımlar ancak, onlar için neyin hangi düzeyde güvenlik tehdidi olduğu konusunda ve izlenecek politikalarda yine onların belirleyici olmasıyla atılabilir. Bu da, müttefikler arasında güvenlik ve savunma politikaları belirlenirken güçlü bir istişare ve diyalog mekanizmasının tesis edilmesi ve verimli bir şekilde işletilmesiyle mümkün olabilir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, bugün İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreci ve bu süreçte Türkiye'nin öne sürdüğü güvenlik talepleri ve hassasiyetlerinin, hem söz konusu ülkeler, hem de ABD ve diğer üyeler tarafından dikkate alınması, NATO-Türkiye ilişkilerinin ahlaki zeminini kurmak için tarihi bir fırsatı temsil etmektedir.

Kaynakça

- Acun, C. ve Keskin B. (2017). “The PKK’s Branch in Northern Syria PYD-YPG”, *SETA Report*, https://setav.org/en/as_sets/uploads/2017/05/PYD_YPG_En.pdf, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Adler, E. ve Barnett, M. (Der.), (1998). *Security Communities*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Aksünger, S. (2022). “Europol’ün terör raporu: PKK Avrupa’dan para toplama faaliyetlerini sürdürüyor”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/europolun-teror-raporu-pkk-avrupadan-para-toplama-faaliyetlerini-surduruyor/2636135>, (Erişim Tarihi: 17.07.2022).
- Alderson, K. ve Hurrell, A. (2000). *Hedley Bull on International Society*, Londra: Macmillan Press Ltd.
- Atatorun, M. (2021). “Turkey’s Defence Industry Policy in Security Perspective: Defeating The National Security Dilemma”, İbrahim Karataş (Der.), *Turkey’s Security: New Threats, Indigenous Solutions and Overseas Stretch*, Ankara: Nobel, ss. 31-59.
- Aydın, M. (2005). “Küreselleşme Karşısında Ulus Devlet-Ulusal Ekonomi ve Güvenlik”, *Panorama Dergisi*, Sayı: 12.
- Aydın, M. (2012). “Türkiye’de Güvenlik Kavramsallaştırması”, Mustafa Aydın, Hans Günter Brauch, Mitat Çelikkpala, Ursula Oswald Spring ve Necati Polat (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 491-508.
- Balcı, A. (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Baldwin, D. A. (2007). “Security Studies and the End of the Cold War”, Barry Buzan ve Lene Hansen (Der.), *International Security*, Vol. III, Londra: Sage Publications, ss. 99-120.
- Başak, C. (1998). “The Policies of the Major Powers Towards Cyprus Crisis and United Nations (UN) Operations in Cyprus (UNFICYP) Between the Years of 1964–1974”, *Foreign Policy*, Cilt: 2, ss. 108–133.
- BBC. (2016). “Syria war: US warn over Turkish-Kurdish violence”, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-37212256>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Beer, F. A. (2013). “NATO Now and Then: Alliance Agents and Structures in Anarchical International Society”, *E-International Relations*, <https://www.e-ir.info/2013/08/27/nato-now-and-then-alliance-agents-and-structures-in-anarchical-international-society/>, (Erişim Tarihi: 07.07.2022).
- Bora, T. (2002). “Türkiye’de Siyasal İdeolojilerde ABD/Amerika İmgesi: Amerika ‘En’ Batı ve ‘Başka’ Batı”, Uğur Kocabaşoğlu (Der.), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, Cilt: 3, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 147-169.
- Bull, H. (2002). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Third Edition, New York: Palgrave.
- Bull, H. (2019). “The Grotian Conception of International Society”, Herbert Butterfield ve Martin Wight (Der.), *Diplomatic Investigations: Essays in The Theory of International Politics*, Oxford: Oxford University Press, ss. 71-94.
- Burgess, W. R. (1965). “Practical Considerations about Cooperation”, Karl H. Cerny ve Henry W. Briefs (Der.), *NATO in Quest of Cohesion: A Confrontation of Viewpoints at the Center for Strategic Studies*, Georgetown University, New York: Frederick A. Praeger Publishers, ss. 177-197.
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Sussex: Wheatsheaf Books Ltd.
- Buzan, B. (1984). “Peace, Power and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”, *Journal of Peace Research*, Cilt: 21, Sayı: 2, ss. 109-125.

- Buzan, B. (2004). *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, New York: Cambridge University Press.
- CBS News. (2019). “Turkey balks at Trump’s tweet warning them to limit Syria incursion against Kurds”, <https://www.cbsnews.com/news/trump-syria-withdrawal-turkey-balks-at-president-tweet-warning-them-to-limit-syria-incursion-against-kurds/>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Çelikpala, M. (2019). “Güvenlik Topluluğu”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, No. 43, ss. 1-6. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/GuvenlikToplulugu_MitatCelikpala_v.1.pdf, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- CNN Türk. (2021). “Özel Haber... Terörün ağır faturası: 40 binden fazla can, yüz milyarlarca dolar zarar”, <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/ozel-haber-terorun-agir-faturasi-40-binden-fazla-can-yuz-milyarlarca-dolar-zarar>, (Erişim Tarihi: 29.11.2021).
- Criss, N. B. (1995). “The Nature of PKK Terrorism in Turkey”, *Studies in Conflict and Terrorism*, Cilt: 18, ss. 17-37.
- Dedeoğlu, B. (2003). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Deutsch, K. W., Burrell, S. A., Kann, R. A., Lee Jr., M., Lichterman, M., Lindgren, R. E., Loewenheim, F. L. ve Van Wagenen, R. W. (1957). *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*, Princeton: Princeton University Press.
- Dinç, S. (2021). “Türkiye’ye gizli ambargo! 5 yıldır cevap yok”, *Milliyet*, <https://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiyeye-gizli-ambargo-5-yildir-cevap-yok-6597753>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Dodd, C. (2010). *The History and Politics of the Cyprus Conflict*, Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Dunne, T. (2010). “The English School”, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (Der.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Second Edition, New York: Oxford University Press, ss.135-156.
- DW. (2018a). “Turkey Rejects Angela Merkel’s criticism over Afrin Offensive”, <https://www.dw.com/en/turkey-rejects-angela-merkels-criticism-over-afrin-offensive/a-43081853>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- DW. (2018b). “Germany halts plans to upgrade Turkey’s Leopard tanks”, <https://www.dw.com/en/germany-halts-plans-to-upgrade-turkeys-leopard-tanks/a-42305167>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- DW. (2019). “Germany’s Maas says Turkey ‘invasion’ illegitimate under international law”, <https://www.dw.com/en/germanys-maas-says-turkey-invasion-illegitimate-under-international-law/a-50909349>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Eken, M. E. (2020). “Savaş Etiği”, Faruk Yalvaç ve Mustafa Atatorun (Der.), *Uluslararası İlişkiler Etiği*, Ankara: Nika Yayınevi, ss. 247-276.
- Eken, M. E. (2022). “Savaş ve Savaşın Dönüşen Karakteri”, Seçkin B. Gülmez ve Didem Buhari (Der.). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Ankara: Orion Kitabevi, ss. 293-314.
- Erdemir, A. (2022). “Hangi NATO ülkesi Türkiye’ye neden silah ambargosu uyguluyor?”, *Gerçek Gazete*, <https://amp.artigercek.com/index.php/haberler/hangi-nato-ulkesi-turkiye-ye-neden-silah-ambargosu-uyguluyor>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Erhan, Ç. (2005a). “ABD ve NATO ile İlişkiler” (1945-1960), Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 522-575.
- Erhan, Ç. (2005b). “ABD ve NATO ile İlişkiler” (1960-1980), Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 681-715.

- Erkmen, S. (2012). “Suriye’de Kürt Hareketleri”, *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)*, Rapor No: 127, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_127_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Erol, M. S. ve Oğuz, Ş. (2021). “Turkey and NATO: Questioning the Solidarity”, *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, ss. 130-148.
- Euronews. (2019). “UK, France, and Germany halt arms export to Turkey over incursion into northern Syria”, <https://www.euronews.com/2019/10/13/france-and-germany-halt-arms-export-to-turkey-over-incursion-into-northern-syria>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Fırat, M. (2005a). “Yunanistan’la İlişkiler” (1945-1960), Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 576-614.
- Fırat, M. (2005b). “Yunanistan’la İlişkiler” (1960-1980), Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 716-768.
- Gaskarth, J. (2011). “The Virtues in international society”, *European Journal of International Relations*, Cilt: 18, Sayı: 3, ss. 431-453.
- Güney, A. (2004). “The USA’s Role in Mediating the Cyprus Conflict: A Story of Success or Failure?” *Security Dialogue*, Cilt: 35, Sayı: 1, ss. 27-42.
- Gunn, C. (2015). “The Rise and Fall of ASALA and Armenian Revolutionary Federation Terrorism”, *Review of Armenian Studies*, Sayı: 31, ss. 133-151.
- Gunter, M. M. (1985). “Transnational Sources of Support for Armenian Terrorism”, *Journal of Conflict Studies*, Cilt: 5, Sayı: 4, ss. 31-52.
- Hendrickson, D. C. (1993). “The Ethics of Collective Security”, *Ethics and International Affairs*, Cilt: 7, ss. 1-15.
- Hudson, G. F. (2019). “Collective Security and Military Alliances”, Herbert Butterfield ve Martin Wight (Der.), *Diplomatic Investigations: Essays in The Theory of International Politics*, Oxford: Oxford University Press, ss. 198-202.
- Hürriyet Daily News. (2016). “France criticizes Turkish military operation in Syria”, <https://www.hurriyetaidailynews.com/france-criticizes-turkish-military-operation-in-syria-103393>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- International Crisis Group. (2013). “Syria’s Kurds: A Struggle Within a Struggle”, Middle East Report No: 136, <https://d2071an.dvip0wj.cloudfront.net/syrias-kurds-a-struggle-within-a-struggle.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Jackson, R. (2000). *The Global Covenant: Human Conduct in a World of States*, Oxford: Oxford University Press.
- James, A. (1978). “International Society”, *British Journal of International Studies*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 91-106.
- Joseph, J. S. (1997). *Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union*, London: Macmillan.
- Karaosmanoğlu, A. L. (2000). “The Evolution of the National Security Culture and the Military in Turkey”, *Journal of International Affairs*, Cilt: 54, Sayı:1, ss. 199-216.
- Karataş, İ. “Analyzing the Article 5 of the North Atlantic Treaty as an Assurance of Turkey’s Security”, *Middle Eastern Studies*, Cilt: 3, Sayı: 2, ss. 155-176.
- Karpat, K. (2012). *Türk Dış Politikası Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kibaroglu, M. (2017). “Türkiye-NATO İlişkileri”, *SETA Analiz*, https://setav.org/assets/uploads/2017/03/Analiz_195.pdf, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).

- Klein, B. S. (2007). "How the West was One: Representational Politics of NATO", Barry Buzan ve Lene Hansen (Der.), *International Security, The Transition to the Post-Cold War Security Agenda*, Cilt II, Londra: Sage Publications Ltd., ss. 167-184.
- Krasner, S. D: (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*, Princeton: Princeton University Press.
- Linklater, A. ve Sukanami, H. (2006). *The English School of International Relations: A Contemporary Reassessment*, New York: Cambridge University Press.
- Mango, A. (2005). *Turkey and The War on Terror For Forty Years We Fought Alone*, New York: Routledge.
- Martin, L. (2007). "Turkey's National Security in the Middle East", *Turkish Studies*, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 83-106.
- McLean I. ve McMillan A. (Der.), (2009). *Concise Dictionary of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Mearsheimer J. J. (1990). "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, Cilt: 15, Sayı: 1, ss. 5-56.
- Naff, T. (1984). "The Ottoman Empire and the European States System", Hedley Bull ve Adam Watson (Der.), *The Expansion of International Society*, Oxford: Oxford University Press, ss. 143-169.
- Nardin, T. (1983). *Law, Morality and the Relations of States*, Princeton: Princeton University Press.
- NATO (1949). "Kuzey Atlantik Antlaşması", *NATO e-Library - Official texts*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr, (Erişim Tarihi: 10.07.2022).
- NATO. (2006). *NATO Handbook*, Brüksel: Public Diplomacy Divison, NATO.
- NTV. (2019). "Avrupa Sığınma Ajansı: 51 bin 225 FETÖ'cü sığınma talebinde bulundu", <https://www.ntv.com.tr/turkiye/avrupa-siginma-ajansi-51-bin-225-fetocu-siginma-talebinde-bulundu,kWZJjUpefkq2QvP5uWgLeg>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Oğuzlu, T. (2013). "Turkey and NATO", *Adam Akademi*, Cilt: 3, Sayı: 1, ss. 1-10.
- Onuş, S. (2015). "ABD ve Almanya, Patriotları neden çekiyor?", *BBC News Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150818_patriot_turkiye, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Özcan, D. G. (2022). "Yunanistan FETÖ mensuplarının ilk sığındığı ülkeler arasında", *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi-yunanistan-feto-mensuplarinin-ilk-sigindigi-ulkeler-arasinda/2637284>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Özcan, G. (2000). "Doksanlarda Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politikasında Askeri Yapının Artan Etkisi", Gencer Özcan ve Şule Kut (Der.), *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Buke Yayınları, ss. 65-98.
- Reuters. (2018). "France's Macron warns Turkey over Syrian operation", <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/frances-macron-warns-turkey-over-syrian-operation-le-figaro-interview-idUSKBN1FK12S>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Roth, M. P. ve Sever, M. (2007). "The Kurdish Workers Party (PKK) as Criminal Syndicate: Funding Terrorism through Organized Crime, A Case Study", *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt: 30, Sayı: 10, ss. 901-920.
- Rothschild, E. (1995). "What is Security?", *Daedalus*, Cilt: 124, Sayı: 3, ss. 53-98.
- Shapcott, R. (2010). *International Ethics: A Critical Introduction*, Cornwall: Polity Press.
- Strauss, F. J. (1965). "An Alliance of Continents", *International Affairs*, Cilt: 41, Sayı: 2, ss. 191-203.

- Strausz-Hupé, R. (1965). "The Crisis of Political Leadership", Karl H. Cerny ve Henry W. Briefs (Der.), *NATO in Quest of Cohesion: A Confrontation of Viewpoints at the Center for Strategic Studies*, Georgetown University, New York: Frederick A. Praeger Publishers, ss. 135-147.
- Tastekin, F. (2022). "Türk savunması ambargodan kurtulur mu?", *Al-Monitor*, <https://www.al-monitor.com/tr/originals/2022/03/will-ukraine-crisis-help-turkey-dodge-western-arms-embargoes>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Tellal, E. (2005). "SSCB'yle İlişkiler", Baskın Oran (Der.), *Türk Dış Politikası 1919-1980*, Cilt I, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 499-521.
- TRT Haber. (2022a). "Avrupa, başkentlerini PKK propagandalarına açtı", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/avrupa-baskentlerini-pkk-propagandalarina-acti-686081.html>, (Erişim Tarihi: 17.07.2022).
- TRT Haber. (2022b). "Avrupa FETÖ'ye kucak açtı", <https://www.trthaber.com/haber/gundem/avrupa-fetoye-kucak-acti-694786.html>, (Erişim Tarihi: 18.07.2022).
- Turan, İ. (1971). *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Türkmen, F. (2010). "Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study", *Turkish Studies*, Cilt: 11, Sayı: 3, ss. 329-345.
- Ullman, R. H. (1983). "Redefining Security", *International Security*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 129-153.
- Ülman, B. (2000). "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve 'Bölücülük'", Gencer Özcan ve Şule Kut (Der.), *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, İstanbul: Buke Yayınları, ss. 99-130.
- Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*, Ithaca: Cornell University Press.
- Walt, S. M. (1991). "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, Cilt: 35, Sayı: 2, ss. 211-239.
- Webber, M. (2011). "NATO: Within and Between European International Society", *European Integration*, Cilt: 33, Sayı: 2, ss. 139-158.
- Wheeler, N. J. ve Dunne, T. (1996). "Hedley Bull's Pluralism of the Intellect and Solidarism of the Will", *International Affairs*, Cilt: 72, Sayı: 1, ss. 91-107.
- Wight, M. (1977). *Systems of States*, Hedley Bull (Der.), Leicester: Leicester University Press.
- Wight, M. (1978). *Power Politics*, Hedley Bull ve Carsten Holbraad (Der.), New York: Holmes Meier Publishers Inc.
- Wight, M. (2019). "Why Is There No International Theory", Herbert Butterfield ve Martin Wight (Der.), *Diplomatic Investigations: Essays in The Theory of International Politics*, Oxford: Oxford University Press, ss. 37-54.
- Yellice, G. (2017). "The American Intervention in the 1964 Cyprus Crisis and the Greek Political Reaction (February-August 1964)", *Journal of Modern Turkish History Studies*, Cilt: XVII, Sayı: 35, ss. 367-401.
- Zara, A. T. (2020). "Uluslararası Toplum Etiği", Faruk Yalvaç ve Mustafa Atatorun (Der.), *Uluslararası İlişkiler Etiği*, Ankara: Nika Yayınevi, ss. 85-117.
- Zarakol, A. (2011). *After Defeat: How the East Learned to Live with the West*. Cambridge: Cambridge University Press.